

CS

CS

CS

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

V Bruselu dne 16.7.2008
KOM(2008) 466 v konečném znění

ZELENÁ KNIHA

Autorské právo ve znalostní ekonomice

ZELENÁ KNIHA

Autorské právo ve znalostní ekonomice

OBSAH

1.	Úvod.....	3
1.1	Účel zelené knihy.....	3
1.2	Předmět zájmu zelené knihy.....	3
2.	Všeobecné otázky.....	4
3.	Výjimky: konkrétní otázky.....	5
3.1	Výjimky pro knihovny a archivy.....	6
3.1.1	Digitalizace (uchovávání).....	6
3.1.2	Zpřístupňování digitalizovaných děl.....	8
3.1.3	Osiřelá díla.....	9
3.2	Výjimka ve prospěch osob zdravotně postižených.....	11
3.3	Šíření děl pro vyučovací a výzkumné účely.....	13
3.4	Obsah vytvářený uživateli.....	16
4.	Výzva k předkládání připomínek.....	17

1. Úvod

1.1 Účel zelené knihy

Účelem zelené knihy je podpořit diskusi o tom, jak nejlépe šířit znalosti v oblasti výzkumu, vědy a vzdělání v prostředí online. Zelená kniha se proto snaží formulovat několik otázek spojených s úlohou autorského práva ve „znalostní ekonomice“¹ s úmyslem zahájit o těchto otázkách konzultaci.

Zelená kniha má v podstatě dvě části. První část je věnována obecným otázkám týkajícím se výlučných práv zavedených základním evropským právním předpisem o autorském právu – směrnicí 2001/29/ES o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti („směrnice“).² Druhý právní předpis týkající se autorského práva, který má pro znalostní ekonomiku význam, směrnice 96/9/ES o právní ochraně databází,³ byl podroben analýze v samostatné zprávě.⁴ Nicméně některými aspekty této směrnice, např. výjimkami a omezeními, se tato zpráva rovněž zabývá.

Druhá část je věnována konkrétním otázkám výjimek a omezení, které mají pro šíření znalostí největší význam, a zabývá se tím, zda by se tyto výjimky měly v éře šíření digitálního obsahu dále vyvíjet.

Zelená kniha přistupuje ke všem otázkám vyváženě, neboť bere v potaz hledisko vydavatelů, knihoven, vzdělávacích zařízení, muzeí, archivů, výzkumných pracovníků, osob zdravotně postižených a široké veřejnosti.

1.2 Předmět zájmu zelené knihy

Ve svém přezkumu jednotného trhu⁵ Komise zdůraznila potřebu podporovat volný pohyb znalostí a inovací jakožto tzv. pátou svobodu jednotného trhu. Zelená kniha se zaměří na to, jakým způsobem se výzkumné, vědecké a vzdělávací materiály dostávají na veřejnost a zda znalosti na vnitřním trhu volně obíhají. Zelená kniha se však neomezuje jen na vědecký a vzdělávací materiál. Předmětem zájmu zelené knihy je i materiál, který těmto parametrům sice neodpovídá, ale který má význam pro podporu znalostí.

„Veřejnost“, k níž se tato zelená kniha obrací, zahrnuje vědce, výzkumné pracovníky, studenty a dále postižené osoby či zástupce z řad široké veřejnosti, kteří si chtějí zlepšit své

¹ Termín „znalostní ekonomika“ se běžně používá k popisu hospodářské činnosti, která nespočívá na „přírodních“ zdrojích (např. na půdě nebo nerostech), nýbrž na zdrojích duševních, např. know-how a odborných znalostech. Základní myšlenkou znalostní ekonomiky je skutečnost, že ke znalostem a vzdělávání (označovaným rovněž jako „lidský kapitál“) lze přistupovat jako k obchodnímu majetku či k produktům a službám vzdělání a duševní činnosti, které lze s vysokou návratností vyvážet. Je zřejmé, že znalostní ekonomika má poněkud větší význam pro regiony, jejichž přírodní zdroje jsou omezené.

² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (Úř. věst. L 167, 22.6.2001, s. 10–19). Komise v roce 2007 zveřejnila zprávu, která hodnotí, jak členské státy provedly články 5, 6 a 8 směrnice do svého vnitrostátního práva a jak jejich vnitrostátní soudy tyto články uplatňují – viz Zpráva o uplatňování směrnice o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (2001/29/ES), která je k dispozici na internetové adrese http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/copyright-info/copyright-info_en.htm.

³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází (Úř. věst. L 77, 27.3.1996, s. 20–28).

⁴ http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/prot-databases/prot-databases_en.htm

⁵ KOM(2007) 724 v konečném znění ze dne 20. listopadu 2007 – Jednotný trh pro Evropu ve 21. století.

znalosti nebo úroveň vzdělání používáním internetu. Větší šíření znalostí přispívá k otevřenější a soudržnější společnosti a podporuje rovnost příležitostí v souladu s prioritami chystané obnovené sociální agendy.

Pro duševní tvůrčí díla je zásadní vysoká úroveň ochrany autorského práva. Autorské právo zajišťuje udržení a rozvoj tvořivosti v zájmu autorů, výrobců, spotřebitelů a široké veřejnosti. K tomu, aby autoři a výrobci mohli za své tvůrčí úsilí dostávat odměnu a aby bylo možné přimět výrobce a vydavatele k investicím do tvůrčích děl, je zapotřebí nekompromisní a účinný systém ochrany autorského práva a práv s ním souvisejících (viz body odůvodnění 10 a 11 směrnice). Vydavatelská činnost je velkým přínosem pro evropské hospodářství.⁶ Autorské právo je rovněž politikou, která je v souladu s důrazným požadavkem podporovat pokrok a inovaci. Komise žádá výzkumné pracovníky o stanovisko k novým způsobům dodávky digitálního obsahu. Tyto nové způsoby by spotřebitelům a výzkumným pracovníkům měly umožnit přístup k chráněnému obsahu v plném souladu s autorským právem.

Stávající právní předpisy v oblasti autorského práva se zpravidla snaží o rovnováhu mezi zajištěním odměny za dosavadní díla a investice a budoucím šířením znalostních produktů tím, že stanoví seznam výjimek a omezení s cílem povolit určité zvláštní činnosti, které souvisejí s vědeckým výzkumem, činností knihoven a postiženými osobami. V tomto smyslu je seznam výjimek a omezení stanovený směrnicí vyčerpávající. Tyto výjimky však nejsou pro členské státy závazné, a i když jsou na vnitrostátní úrovni přijaty, členské státy je často formulují ještě restriktivněji, než jak stanoví směrnice.

2. VŠEOBECNÉ OTÁZKY

Směrnice harmonizuje právo na rozmnožování, právo na sdělování veřejnosti, právo na zpřístupnění veřejnosti a právo na rozšiřování. Základním principem harmonizačního úsilí bylo poskytnout nositelům práv vysokou úroveň ochrany. Oblast působnosti výlučných práv byla proto vymezena velmi široce. Některé zúčastněné strany se přitom ptají, zda zavedení výlučných práv znamená spravedlivé rozdělení příjmu pro všechny kategorie nositelů práv. Autoři (např. skladatelé, filmoví režiséři a novináři), a zejména výkonní umělci namítají, že nemají žádný podstatný příjem z výkonu nového práva „na zpřístupnění“ v souvislosti s využíváním jejich děl online.

Kromě přizpůsobení výlučných práv prostředí online směrnice zavedla vyčerpávající seznam výjimek z ochrany autorského práva, přestože k tomu neexistoval žádný mezinárodní závazek. Zdá se, že hlavním důvodem pro tento seznam výjimek je nutnost omezit možnost členských států zavádět výjimky nové nebo rozšiřovat oblast působnosti výjimek stávajících nad rámec toho, co povoluje směrnice. Členské státy v legislativním procesu postupně zavedly současný seznam jedné povinné výjimky a 20 výjimek nepovinných.

Podmínky uplatňování výjimek jsou formulovány poněkud obecně. Lze namítnout, že přístup, který tvůrci podmínek zvolili, ponechává členským státům při provádění výjimek obsažených ve směrnici značnou volnost. Kromě výjimky týkající se krátkodobého kopírování mohou být vnitrostátní právní předpisy přísnější než směrnice, pokud jde o oblast působnosti výjimek. Seznam výjimek obsažený ve směrnici měl určitý harmonizační účinek: vytvoření

⁶ Podle průzkumu, který provedla Federace evropských vydavatelů, dosáhly roční příjmy z prodeje knih vydaných v roce 2004 částky 22,268 milionů EUR. V roce 2004 bylo vydáno více než 620 000 nových knih nebo nových edicí a v knižních vydavatelstvích bylo na plný úvazek zaměstnáno přibližně 123 000 osob. Viz <http://www.fep-fee.be/>.

vyčerpávajícího seznamu výjimek členským státům neumožňuje zachovávat ani zavádět výjimky, které do seznamu zahrnutý nejsou.

Podle ustanovení čl. 5 odst. 5 směrnice navíc mohou být výjimky a omezení, jež směrnice povoluje, použity v určitých zvláštních případech, které nejsou v rozporu s běžným způsobem užití díla nebo jiného předmětu ochrany a nejsou jimi nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy nositele práv. Toto ustanovení je známo jako „třístupňová zkouška“.

Ve znění čl. 5 odst. 5 se odráží mezinárodní závazky Společenství v oblasti autorského práva a práv s ním souvisejících. Třístupňová zkouška je podobně formulována v čl. 9 odst. 2 Bernské úmluvy⁷ a především v článku 13 Dohody o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví („dohoda TRIPS“),⁸ jejíž stranou je i Společenství.⁹ Třístupňová zkouška je proto součástí mezinárodního rámce ochrany autorského práva, který Společenství a jeho členské státy musí dodržovat. Stala se kritériem pro hodnocení všech omezení autorského práva.¹⁰

Otázky:

- 1) **Měla by existovat podpora nebo pokyny ke smluvním ujednáním mezi nositeli práv a uživateli za účelem provádění výjimek z autorského práva?**
- 2) **Měla by existovat podpora, pokyny nebo vzory licencí ke smluvním ujednáním mezi nositeli práv a uživateli týkajícím se jiných aspektů, na něž se výjimky z autorského práva nevztahují?**
- 3) **Je přístup založený na seznamu nepovinných výjimek přiměřený z hlediska vyvíjejících se internetových technologií a převažujících hospodářských a sociálních očekávání?**
- 4) **Měly by se některé kategorie výjimek stát povinnými, aby byla zajištěna větší právní jistota a lepší ochrana příjemců výjimek?**
- 5) **Pokud ano, které?**

3. VÝJIMKY: KONKRÉTNÍ OTÁZKY

Zelená kniha se zaměřuje na ty výjimky z autorského práva, které mají největší význam pro šíření znalostí, konkrétně na:

- výjimku ve prospěch knihoven a archivů;

⁷ Ačkoliv Společenství není stranou Bernské úmluvy (a ani jí nemůže být, protože členství v Bernské unii je omezeno na jednotlivé státy), musí tuto úmluvu dodržovat na základě článku 9 dohody TRIPS.

⁸ Tato dohoda je obsahem přílohy 1C Dohody o zřízení Světové obchodní organizace.

⁹ Článek 13 dohody TRIPS, nazvaný „Omezení a výjimky“, je ustanovením o obecných výjimkách uplatnitelným na výlučná práva nositelů práva autorského. Článek 13 dohody TRIPS byl interpretován rozhodnutím orgánu pro řešení sporů WTO, které se týkalo § 110 odst. 5 amerického zákona o autorském právu. Porota zastávala názor, že oblast působnosti jakékoliv výjimky, již lze podle článku 13 povolit, by měla být vykládána restriktivně a omezena na použití *de minimis*. Uvedené tři podmínky, konkrétně 1) určité zvláštní případy, 2) nerozpornost s běžným způsobem užití díla a 3) nikoli nepřiměřené dotčení oprávněných zájmů nositele práv, jsou kumulativní.

¹⁰ Viz rozhodnutí orgánu pro řešení sporů WTO ve věci *Spojené státy – § 110 odst. 5 amerického zákona o autorském právu*, WT/DS160/R, ze dne 15. června 2000.

- výjimku umožňující šíření děl pro vyučovací a výzkumné účely;
- výjimku ve prospěch osob zdravotně postižených;
- možnou výjimku týkající se obsahu vytvářeného uživateli.

3.1 Výjimky pro knihovny a archivy

Pokud jde o knihovny a jiná podobná zařízení, vznikají dva hlavní problémy: vytváření digitálních kopií materiálů uchovávaných ve sbírkách knihoven a elektronické doručování těchto kopií uživatelům. Digitalizace knihoven, audiovizuálního materiálu a jiného obsahu může mít dvojitý účel – uchování obsahu pro budoucí generace a jeho zpřístupnění koncovým uživatelům na internetu.

Podle stávajícího právního rámce knihovny ani archivy nepožívají všeobecnou výjimku z práva na rozmnožování. Rozmnoženiny jsou povoleny jen v určitých případech, které se mohou vztahovat na některé úkony nezbytné pro uchování děl v knihovních katalozích. Na druhé straně nejsou výjimka týkající se knihoven ani vnitrostátní pravidla, která tuto výjimku provádějí, vždy zcela jasné například v otázce změny formátu nebo počtu kopií, jež lze v rámci této výjimky pořídit. Podrobné právní předpisy v tomto ohledu vyplývají z rozhodnutí v rámci legislativní politiky přijatých na vnitrostátní úrovni. Některé členské státy stanoví s ohledem na rozmnoženiny, které mohou knihovny vytvářet, omezující pravidla.

V posledních letech se značně zvyšuje zájem knihoven a jiných veřejných zařízení nejen o uchování (digitalizaci) děl, ale také o zpřístupnění jejich sbírek na internetu. Knihovny namítají, že pokud by k tomu došlo, výzkumní pracovníci by už nemuseli chodit do prostor knihoven či archivů, ale mohli by požadované informace snadno najít a získat na internetu. Také vydavatelé uvádějí, že digitalizují své katalogy s cílem vytvořit interaktivní databáze online, ve kterých lze tento materiál snadno získat z osobního počítače.¹¹ Tyto služby vyžadují úhradu paušálního poplatku.

Podle stávajících právních předpisů o autorském právu požívají veřejně přístupné knihovny, vzdělávací zařízení, archivy a muzea dvou výjimek uvedených ve směrnici o autorském právu:

- výjimky z práva na rozmnožování u zvláštních úkonů rozmnožování pro nekomerční účely (čl. 5 odst. 2 písm. c) směrnice) a
- úzce formulované výjimky z práva na sdělování veřejnosti a z práva na zpřístupnění pro účely výzkumu nebo soukromého studia prostřednictvím k tomu určených zařízení v prostorách těchto institucí (čl. 5 odst. 3 písm. n) směrnice).

3.1.1 Digitalizace (uchování)

Výjimka z práva na rozmnožování se omezuje na „zvláštní úkony rozmnožování“. Z tohoto ustanovení tak vybočuje pouze čl. 5 odst. 2 písm. c), jenž výslovně odkazuje k první složce

¹¹ Například Elsevier, vydavatel 2 200 časopisů, zřídil službu ScienceDirect, která 10 milionům vědců a výzkumných pracovníků dává z jejich počítače přístup ke službě nabízející 8,7 milionu časopisových článků. V roce 2004 Elsevier spustil databázi „Scopus“, která zahrnuje 16 000 časopisů od hlavních vydavatelů v oblasti vědeckých, technických a lékařských publikací. Nabízí také službu online zvanou „MD Consult“, která se zaměřuje na odborníky ve zdravotnictví a jako taková shromažďuje přední zdroje lékařských informací.

„třístupňové zkoušky“ kodifikované v čl. 5 odst. 5 směrnice, která požaduje, aby se výjimky omezily na „určité zvláštní případy“. Jak zdůrazňuje 40. bod odůvodnění, měla by být tato výjimka náležitě omezena na určité zvláštní případy a neměla by zahrnovat používání v souvislosti s online dodávkami chráněných děl nebo zvukových záznamů.

Opatrná formulace této výjimky by tudíž mohla vést k výkladu, že knihovnám ani jiným příjemcům se výjimka ze všeobecného práva na rozmnožování neposkytuje. Rozmnoženiny jsou povoleny jen v určitých případech, které se mohou vztahovat na některé úkony nezbytné pro zachování děl v knihovních katalozích. Na druhé straně tato výjimka neobsahuje jasná pravidla týkající se například otázky změny formátu nebo počtu kopií, jež lze v rámci této výjimky pořídit. Podrobné právní předpisy v tomto ohledu vyplývají z rozhodnutí v rámci legislativní politiky přijatých na vnitrostátní úrovni.

Některé členské státy stanoví s ohledem na rozmnoženiny, které mohou knihovny vytvářet, omezující pravidla. Vláda Spojeného království vede v současnosti konzultaci¹² s cílem pozměnit § 42 zákona o autorském právu, vzorech a patentech (*Copyright, Designs and Patents Act* – CDPA), který knihovnám či archivům umožňuje vytvořit jednu kopii literárního, dramatického nebo hudebního díla, jež mají ve své stálé sbírce, za účelem jeho uchování a náhrady. Vláda navrhuje rozšířit tuto výjimku tak, aby bylo možné kopírovat zvukové nahrávky, filmy a vysílání a měnit jejich formát a aby bylo možné vytvářet více než jednu jejich kopii tam, kde opakované kopírování může být nutné pro uchování stálých sbírek v přístupném formátu.

Pokud jde o uchování děl, jsou to právě knihovny, archivy a muzea, jež díla uchovávají v trvalém formátu. Do digitalizace ve velkém měřítku se však stále více zapojují soukromé subjekty, např. vyhledávače. Jako příklad lze uvést projekt *Google Book Search*, který byl zahájen v roce 2005 s cílem učinit obsah knih vyhledávatelným na internetu.¹³ Společnost Google uzavírá dohody s evropskými knihovnami upravující digitalizaci volných děl.¹⁴ Také vydavatelé experimentují s volným internetovým přístupem k částem textů, či dokonce úplným textům knih a vyvíjejí nástroje, jež uživatelům umožňují obsah knih procházet.¹⁵

Je třeba zdůraznit, že na činnost soukromých subjektů, např. vyhledávačů, výjimku obsaženou v čl. 5 odst. 2 písm. c) uplatnit nelze, neboť ta je omezena na veřejně přístupné knihovny, vzdělávací zařízení, muzea nebo archivy a vztahuje se pouze na úkony, které nesledují přímý ani nepřímý hospodářský nebo komerční prospěch. Digitalizace souvisí s právem na rozmnožování,¹⁶ protože změna formátu díla z analogového na digitální vyžaduje rozmnožení díla. Například knihu je třeba před její digitalizací oskenovat. Je-li toto skenování prováděno

¹² <http://www.ipo.gov.uk/about/about-consult/about-formal/about-formal-current/consult-copyrightexceptions.htm>

¹³ <http://books.google.com>

¹⁴ Viz informace poskytnuté oxfordskou knihovnou:

<http://www.bodley.ox.ac.uk/librarian/CNIGoogle/CNIGoogle.htm>

¹⁵ Například vydavatelství HarperCollins v nedávné době zahájilo několik takových iniciativ, konkrétně pak: program „Full Access“ (úplné texty vybraných knih jsou na omezenou dobu dostupné zdarma), program „Sneak Peek“ (čtenáři si mohou prohlížet 20 % obsahu mnoha knih dva týdny před jejich vydáním) a program „Browse Inside“ (čtenáři si mohou prohlížet 20 % obsahu knih po jejich vydání). Tyto programy jsou k dispozici na adrese www.HarperCollins.com.

¹⁶ Viz dohodnuté prohlášení k čl. 1 odst. 4 Smlouvy Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském (WCT): „Právo na rozmnožování, uvedené v článku 9 Bernské úmluvy, a výjimky, jež se podle něj připouštějí, se plně vztahují na digitální oblast, zejména na užití děl v digitální formě. Rozumí se, že uložení chráněného díla v digitální formě na elektronický prostředek představuje rozmnožování ve smyslu článku 9 Bernské úmluvy.“

subjekty a za podmínek, na něž se čl. 5 odst. 2 písm. c) nevztahuje, musí nositelé práv k tomuto rozmnožení dát svůj dřívější souhlas. Předchozí souhlas nositele (nositelů) práv si podobně žádá i zpřístupnění digitalizovaného díla online.

Skenování děl uchovávaných v knihovnách s cílem učinit jejich obsah vyhledávatelným na internetu se obecně odlišuje od vytváření odkazů a hlubokých odkazů, propojování odkazů a indexování, což jsou činnosti, které se vztahují k dílům, jež jsou na internetu již zpřístupněny. Například v souvislosti s hyperodkazy (elektronickým připojením k souborům umístěným na internetu) německý nejvyšší soud rozhodl, že vytvářením odkazů ani hlubokých odkazů (odkazů, které uživatele internetu vedou ve struktuře daných internetových stránek na další stránku)¹⁷ díla rozmnožována nejsou. V americkém případě *Perfect 10 v. Google and Amazon*¹⁸ soud rozhodl, že odkaz na obrázek plné velikosti na jiných internetových stránkách, který nevyžaduje rozmnožení původních obrázků, není zásahem do práva na rozmnožování. Ačkoliv některé soudy mají za to, že miniatury, tj. rozmnoženiny malých obrázků, jež mají usnadnit odkaz na jiné internetové stránky, zasahují do výlučného práva na rozmnožování,¹⁹ Krajský soud v Erfurtu²⁰ rozhodl, že použití miniatur k vytvoření odkazu odpovědnost v rámci autorského práva nezakládá, pokud bylo dané dílo na internet umístěno nositelem práv nebo s jeho souhlasem.²¹

Často se však objevují námitky, že projekt *Google Book Search* jde dále než sporný vyhledávač v případě *Paperboy*,²² v němž rozhodoval německý nejvyšší soud, nebo v případě *Perfect 10*. Vyhledávač v případě *Paperboy* vytvářel odkazy k internetovým stránkám, které obsahovaly chráněná díla, jež byla na internetu zpřístupněna se souhlasem nositele práv. Služba *Paperboy* využívala děl, která zpřístupňovali jiní, a nemohla již dále vytvářet odkazy na díla, jež nositelé práv odstranili. Poté, co byl originál odstraněn, nemohla služba dílo ani uložit do vyrovnávací paměti, neboť příslušný odkaz již nefungoval.

3.1.2 Zpřístupňování digitalizovaných děl

Podle stávajících právních předpisů o autorském právu požívají veřejně přístupné knihovny, vzdělávací zařízení nebo muzea a archivy úzce formulované výjimky z práva na sdělování děl či jiných předmětů ochrany veřejnosti nebo práva na jejich zpřístupnění veřejnosti, činí-li tak pro účely výzkumu nebo soukromého studia prostřednictvím k tomu určených zařízení v *prostorách* těchto institucí (čl. 5 odst. 3 písm. n) směrnice).

Tato výjimka by se jistě nevztahovala na elektronické doručování dokumentů koncovým uživatelům na větší vzdálenost. Pokud jde o elektronické doručování materiálů koncovým uživatelům, 40. bod odůvodnění stanoví, že výjimka pro knihovny a archivy by se neměla

¹⁷ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 17. července 2003 ve věci I WR 259/00, *Paperboy* (případ, v jehož věci bylo rozhodnuto před provedením směrnice).

¹⁸ Rozhodnutí ve věci 06-55405, 9th Cir., ze dne 16. května 2007.

¹⁹ Krajský soud v Bielefeldu, 8. listopadu 2005, JurPC Web-Dok. 106/2006, a Krajský soud v Hamburgu, 5. září 2003, JurPC Web-Dok. 146/2004.

²⁰ Krajský soud v Erfurtu, 15. března 2007, 3 O 1108/05 – *Bildersuche Suchmaschine Haftung*.

²¹ Z podobného důvodu nežádají vyhledávače majitele autorských práv o předchozí souhlas s indexováním obsahu internetových stránek. Vyhledávače namítají, že pokud si majitel obsahu nepřeje, aby jeho internetové stránky byly předmětem indexování, může tuto zprávu zakódovat do textového souboru s názvem „robots.txt“, který vyhledávači znemožní obsah zkopírovat. Není-li žádná taková technologie uplatněna, znamená to v jejich pojetí totéž, jako by byl vyhledávači udělen tichý souhlas s kopírováním a indexováním.

²² Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 17. července 2003 ve věci I WR 259/00, *Paperboy*.

vztahovat na „používání v souvislosti s online dodávkou chráněných děl nebo jiných předmětů ochrany“.

3.1.3 Osířelá díla

Problémem, který se dostal do popředí zájmu projektů digitalizace ve velkém měřítku, je fenomén tzv. osířelých děl. Osířelá díla jsou díla, která jsou stále chráněna autorským právem, ale jejichž vlastníky nelze určit ani nalézt. Existuje velká poptávka po šíření děl nebo zvukových nahrávek se vzdělávací, historickou nebo kulturní hodnotou za poměrně nízké náklady širokému publiku online. Často se tvrdí, že těmto projektům brání nedostatečné řešení problému osířelých děl. Z chráněných děl se mohou stát díla osířelá, jestliže údaje o autorovi a/nebo jiném příslušném nositeli (příslušných nositelích) práv (např. vydavateli nebo filmovém producentovi) chybějí nebo jsou zastaralé. To je často případ děl, která se již komerčně nevyužívají.

Kromě knih se v knihovnách, muzeích nebo archivech v současnosti uchovávají tisíce osířelých děl, např. fotografií a audiovizuálních děl. Nedostatek údajů o jejich vlastnících může být překážkou jejich zpřístupnění veřejnosti na internetu a může ohrozit snahy o jejich digitální restaurování. To je zejména případ osířelých filmů.

Problém osířelých děl je především otázkou udílení práv, totiž toho, jak zajistit, aby uživatelé, kteří osířelá díla zpřístupní, nebyli odpovědní za porušení autorského práva, když se nositel práv znovu objeví a k danému dílu se domáhá svých práv. Kromě obav souvisejících s odpovědností se náklady a doba potřebná k nalezení a určení nositelů práv mohou zejména v případech děl s několika autory jevit jako příliš velké, než aby se tato snaha vyplatila. Zdá se, že to platí především o právech ke zvukovým nahrávkám a audiovizuálním dílům, které se v současnosti uchovávají v archivech vysílacích organizací. Udělení autorského práva k osířelým dílům může bránit šíření hodnotného obsahu a může být vnímáno jako překážka další tvůrčí činnosti. Není však jasné, do jaké míry osířelá díla používání děl skutečně omezují. Nejsou k dispozici potřebné hospodářské údaje, které by umožnily problém kvantifikovat na celoevropské úrovni.

Problém osířelých děl je v současné době předmětem úvah jak na vnitrostátní,²³ tak na evropské úrovni. Iniciativy týkající se osířelých děl podnikají také Spojené státy²⁴ a Kanada.²⁵ Přestože se přístupy k tomuto problému liší, navrhovaná řešení většinou vycházejí ze společné zásady: uživatel musí ve snaze určit a nalézt nositele práv provést přiměřený průzkum.

²³ Například ve Spojeném království se jedná o „Gowersův přezkum duševního vlastnictví“ („Gowers Review of Intellectual Property“), který doporučuje, aby Komise pozměnila směrnici 2001/29/ES a zavedla pro osířelá díla výjimku. Řešení pro osířelá díla mají Dánsko a Maďarsko (dánské řešení se zakládá na rozšířených kolektivních licencích a řešení maďarské na licencích vydávaných veřejným orgánem).

²⁴ Americký úřad pro autorské právo (*US Copyright Office*) zveřejnil zprávu o osířelých dílech v lednu 2006. Dne 24. dubna 2008 byly senátu a sněmovně reprezentantů předloženy dva návrhy zákona („Shawn Bentley Orphan Works Act“ a „Orphan Works Act of 2008“). Oba návrhy zákona jsou návrhy, jež mají pozměnit hlavu 17 amerického zákoníku tím, že jej doplní o paragraf týkající se „omezení nápravných opatření v případech zahrnujících osířelá díla“.

²⁵ Kanadské řešení vychází z nevýlučných licencí vydávaných kanadským úřadem pro autorské právo (*Copyright Board of Canada*).

Komise přijala v roce 2006 doporučení,²⁶ kterým chce členské státy přimět k vytvoření mechanismů pro usnadnění užití osiřelých děl a podpoře dostupnosti seznamů známých osiřelých děl. Byla vytvořena Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny, sdružující zúčastněné strany, jichž se osiřelá díla týkají. Skupina přijala „Závěrečnou zprávu o uchovávání digitálních záznamů, osiřelých dílech a dílech již nedostupných na trhu“ a zástupci knihoven, archivů a nositelů práv podepsali „Memorandum o porozumění o osiřelých dílech“.²⁷ Memorandum obsahuje soubor pokynů k důkladnému vyhledávání nositelů práv a obecné zásady týkající se databází osiřelých děl a mechanismů udílení práv. Podrobná řešení budou vytvořena na vnitrostátní úrovni.

Většina členských států dosud nemá v otázce osiřelých děl právní úpravu. Možná přeshraniční povaha této otázky si pravděpodobně vyžádá harmonizovaný přístup.

Otázky:

- 6) **Měla by výjimka pro knihovny a archivy zůstat beze změny, protože vydavatelé si sami vytvoří internetový přístup ke svým katalogům?**
- 7) **Měly by veřejně přístupné knihovny, vzdělávací zařízení, muzea a archivy vstupovat do licenčních režimů s vydavateli, aby se zvýšila přístupnost děl? Existují příklady úspěšných licenčních režimů pro internetový přístup ke knihovním sbírkám?**
- 8) **Má být oblast působnosti výjimky pro veřejně přístupné knihovny, vzdělávací zařízení, muzea a archivy upřesněna ve vztahu:**
 - a) **ke změně formátu;**
 - b) **k počtu kopií, jež lze v rámci výjimky pořídit;**
 - c) **ke skenování celých sbírek, které knihovny vlastní?**
- 9) **Je třeba upřesnit zákon v tom smyslu, zda skenování děl uchovávaných v knihovnách proto, aby bylo možné učinit jejich obsah vyhledávatelným na internetu, jde nad rámec působnosti stávajících výjimek z autorského práva?**
- 10) **Je k řešení problému osiřelých děl nutný další právní nástroj Společenství, který jde nad rámec doporučení Komise 2006/585/ES ze dne 24. srpna 2006?**
- 11) **Pokud ano, měl by být vytvořen změnou směrnice o autorském právu v informační společnosti z roku 2001 nebo jako samostatný nástroj?**
- 12) **Jak by měly být řešeny přeshraniční aspekty problému osiřelých děl, aby bylo zajištěno celoevropské uznávání řešení přijatých v různých členských státech?**

²⁶ Doporučení Komise ze dne 24. srpna 2006 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů, 2006/585/ES, Úř. věst. L 236, 31.8.2006, s. 28.

²⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/hleg/hleg_meetings/index_en.htm

3.2 Výjimka ve prospěch osob zdravotně postižených

Osoby zdravotně postižené by měly mít možnost využívat výhod znalostní ekonomiky. K tomu potřebují nejen fyzický přístup do prostor vzdělávacích zařízení nebo knihoven, ale i možnost mít přístup k dílům ve formátu, který je přizpůsoben jejich potřebám (např. Braillovo písmo, velký tisk, audioknihy, přístupné elektronické knihy).

Směrnice obsahuje ve prospěch osob zdravotně postižených výjimku z práva na rozmnožování a z práva na sdělování veřejnosti. Všechny členské státy tuto výjimku sice provedly, ale v některých vnitrostátních právních předpisech je omezena na určité kategorie postižených osob (např. se vztahuje pouze na zrakově postižené). Některé členské státy vyžadují, aby nositelům práv byla za užívání děl, jež jsou předmětem výjimky, vyplácena odměna.

Obecný problém v případě postižených osob představují časové a finanční náklady spojené se zpřístupňováním kopií knih, které jsou dostupné jen v tištěném formátu nebo ve formátu digitálním, který se nesnadno převádí do Braillova písma. Nositelé práv se domnívají, že je třeba zajistit vhodnou ochranu proti pirátství a zneužívání, zejména pokud se týkají kopií dodaných v digitálním formátu, které lze snadno rozmnožit a okamžitě rozšířit na internetu.

Ustanovení čl. 5 odst. 3 písm. b) směrnice povoluje nekomerční užití, které se přímo týká daného postižení, a to v rozsahu vyžadovaném dotyčným postižením. Ve 43. bodě odůvodnění směrnice je zdůrazněno, že členské státy by měly přijmout všechna opatření nezbytná k usnadnění přístupu k dílům pro osoby, jejichž postižení je překážkou při užití děl, a že by měly věnovat pozornost zejména přístupným formátům. Výjimka ve prospěch osob zdravotně postižených je výjimkou ve veřejném zájmu, kdy se od členských států v případě, že chybějí dobrovolná opatření ze strany nositelů práv, očekává přijetí vhodných opatření, která zajistí, že příjemci budou mít přístup k dílům chráněným technologickými prostředky.

Přestože všechny členské státy tuto výjimku provedly, v některých vnitrostátních právních předpisech je omezena na určité kategorie zdravotně postižených osob (např. ve Spojeném království²⁸ a Bulharsku se vztahuje pouze na zrakově postižené, v Lotyšsku,²⁹ na Litvě a v Řecku³⁰ se vztahuje na osoby postižené zrakově a sluchově). Na Litvě je výjimka dále omezena na vzdělávací a vědeckovýzkumné účely.³¹ V Řecku se výjimka vztahuje jen na rozmnožení a na sdělování děl rozšířena není.

Podle 36. bodu odůvodnění směrnice mohou členské státy stanovit spravedlivou odměnu při uplatňování volitelných ustanovení o výjimkách. Některé členské státy, např. Německo, Rakousko a Nizozemsko, vyžadují, aby nositelům práv byla za užívání děl, jež jsou předmětem výjimky, vyplácena náhrada. Vzhledem k nákladům na převod děl do přístupného formátu a omezenosti dostupných zdrojů, vyvstává otázka, zda by se od příjemců výjimky měla požadovat platba odměny nositelům práv nebo zda by měli být této povinnosti zproštěni.

Podle studie Světové organizace duševního vlastnictví (WIPO)³² jsou obecným problémem výdaje a čas nutné ke zpřístupnění kopií knih, jež jsou dostupné jen v tištěném formátu nebo

²⁸ §§ 31A – 31F (zrakově postižené osoby) zákona o autorském právu z roku 2002.

²⁹ § 19 odst. 1 bod 3) a § 22 zákona o autorském právu z roku 2004.

³⁰ Článek 28A zákona 2121/1993.

³¹ Čl. 22 odst. 1 a 2 zákona o autorském právu z roku 2003.

³² Studie o omezeních a výjimkách z autorského práva pro zrakově postižené (*Study on Copyright Limitations and Exceptions for the Visually Impaired*), zpracovaná J. Sullivanem pro Stálý výbor pro autorské právo a práva s ním související při Světové organizaci duševního vlastnictví (2006), s. 71–72.

ve formátu digitálním, který se nesnadno převádí do Braillova písma. Směrnice od nositelů práv nevyžaduje, aby dílo zpřístupnili v konkrétním formátu. Otázkou je, jak příslušným organizacím dodat nechráněnou digitální kopii pro vytvoření přístupných formátů způsobem, který by zohledňoval obavy vydavatelů o bezpečnost a ochranu jejich autorského práva k těmto dílům.

Existují příklady úspěšné spolupráce vydavatelů a organizací zastupujících zrakově postižené. V Dánsku jsou elektronické knihy a audioknihy vytvořené Dánskou knihovnou pro nevidomé vybaveny jedinečným identifikačním číslem, které umožňuje kontrolovat používání díla a vysledovat možné pachatele. Ve Francii existují dohody mezi neziskovou organizací BrailleNet a vydavatelem o dodávce digitálních kopií děl, jež jsou uložena na speciálním zabezpečeném serveru, na který mají přístup jen certifikované organizace.

Nositelé práv se domnívají, že je třeba zajistit vhodnou ochranu proti pirátství a zneužívání, zejména pokud se týkají kopií dodaných v digitálním formátu, které lze snadno rozmnožit a okamžitě rozšířit na internetu. Vhodným řešením se zdá být systém důvěryhodných zprostředkovatelů, např. specializovaných knihoven nebo organizací zastupujících postižené osoby, kteří by mohli s nositeli práv jednat a uzavírat s nimi dohody. Tyto dohody stanoví různé typy omezení a záruk nositelům práv, jejichž smyslem je zabránit zneužívání.

S tím souvisí i námitka, že výjimku pro osoby zdravotně postižené výslovně nestanoví směrnice 96/9/ES o právní ochraně databází.³³ V čl. 6 odst. 2 uvedené směrnice jsou stanoveny výjimky pro účely vyučování nebo vědeckého výzkumu a pro účely rozmnožování pro osobní potřebu, nikoliv však výjimka pro postižené osoby. Tím vzniká obava, že výjimka pro osoby zdravotně postižené stanovená v čl. 5 odst. 3 písm. b) směrnice 2001/29/ES by mohla být oslabena odvoláním na ochranu databáze na základě toho, že konkrétní literární dílo je zároveň chráněno jako databáze. Jak bylo uvedeno v pracovním dokumentu útvarů Komise ze dne 19. července 2004, mohla by tato situace nastat, pokud by literární dílo, např. encyklopedie, bylo chráněno jako dílo a současně jako databáze.

Otázky:

- 13) **Měly by osoby zdravotně postižené vstupovat do licenčních režimů s vydavatelem, aby se zvýšil jejich přístup k dílům? Pokud ano, jaký druh licencí by byl nejvhodnější? Existují již licenční režimy, které přístup postižených osob k dílům zvyšují?**
- 14) **Měla by existovat povinná ustanovení o tom, že díla pro osoby zdravotně postižené musí být dostupná v určitém formátu?**
- 15) **Je třeba upřesnit, že současná výjimka ve prospěch osob zdravotně postižených se vztahuje i na jiná než zraková a sluchová postižení?**
- 16) **Pokud ano, jaká další postižení by měla být z hlediska šíření znalostí online pokládána za relevantní?**

³³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází (Úř. věst. L 77, 27.3.1996, s. 20–28).

- 17) Měly by vnitrostátní právní předpisy upřesnit, že od příjemců výjimky pro osoby zdravotně postižené není nutno požadovat odměnu za použití díla za účelem jeho převodu do přístupného formátu?
- 18) Měla by směrnice 96/9/ES o právní ochraně databází stanovit zvláštní výjimku ve prospěch osob zdravotně postižených, která by se vztahovala jak na originál, tak na databáze chráněné zvláštním právem?

3.3 Šíření děl pro vyučovací a výzkumné účely

Jak učitelé, tak studenti využívají pro přístup k vyučovacím materiálům a jejich šíření čím dál více digitální technologii. Využívání síťových účtů v současnosti představuje významnou součást pravidelného vyučování v rámci učebních osnov. Přestože šíření studijních materiálů prostřednictvím sítí online může mít přínos pro kvalitu evropského vzdělávání a výzkumu, nese s sebou i nebezpečí porušování autorského práva v případech, kdy se na digitalizaci a/nebo zpřístupňování kopií výzkumných a studijních materiálů autorské právo vztahuje.

Výjimka ve veřejném zájmu pro vyučovací a výzkumné účely byla navržena tak, aby směřovala legitimní zájmy nositelů práv se širším cílem zajištění přístupu ke znalostem. Směrnice o autorském právu členským státům umožňuje poskytovat omezení nebo výjimky z práva na rozmnožování a sdělování veřejnosti, jestliže se dílo používá „pouze pro ilustrační účel při vyučování nebo při vědeckém výzkumu, pokud je uveden zdroj včetně jména autora, je-li to možné“. Tato výjimka byla často prováděna restriktivně tak, že se nevztahovala na dálkové či internetové učení v domácím prostředí. Výjimka se rovněž často vztahuje pouze na kopírování úryvků z výzkumného materiálu, a nikoli na celé dílo. Členské státy také někdy zvolily výjimku pro vyučovací účely, zatímco pro účely výzkumné nestanovily výjimku žádnou.

V době přijímání směrnice byly zohledněny jak tradiční metody vyučování v učebně, tak metody elektronického učení (*e-learning*). Ve 42. bodě odůvodnění je uvedeno, že čl. 5 odst. 3 písm. a) se může vztahovat i na dálkové vzdělávání. Ve znění samotného čl. 5 odst. 3 písm. a) to však dále zohledněno není, neboť neobsahuje ani vymezení pojmů „vyučování“, „vědecký výzkum“ či „ilustrační účel“, ani další upřesnění obsahu působnosti výjimky. Znění 42. bodu odůvodnění odkazuje k nekomerční povaze vyučování a vědeckého výzkumu jako k rozhodujícímu kritériu pro uplatňování výjimky bez ohledu na organizační strukturu a způsoby financování instituce, v níž se tyto činnosti provádějí. Směrnice tudíž členským státům poskytla značnou volnost v provádění, neboť jim umožnila stanovit si hranice povoleného použití v rámci výjimky.

S používáním děl pro ilustrační účely při vyučování nebo vědeckém výzkumu nakládají členské státy různě. V některých zemích, např. v Dánsku, Finsku, Švédsku a Francii (až do ledna 2009), je používání děl pro ilustrační účely při vyučování nebo výzkumu předmětem rozšířených kolektivních dohod mezi organizacemi pro kolektivní správu práv a vzdělávacími zařízeními. I přes výhody systému rozšířených kolektivních licencí (instituce mohou sjednávat smlouvy, které nejlépe odpovídají jejich potřebám) představuje tato forma udílení licencí nebezpečí v tom smyslu, že nemusí být uzavřena dohoda žádná nebo je uzavřena dohoda spíše omezující, čímž pro vzdělávací zařízení vzniká právní nejistota.³⁴

³⁴ Právě k tomu došlo ve Francii, kde bylo teprve v roce 2005 uzavřeno v návaznosti na společné prohlášení ministerstva školství, zastupujícího vzdělávací instituce, a ministerstva kultury, zastupujícího nositele práv, pět odvětvových dohod o používání děl pro ilustrační účely při vyučovací a výzkumné

V členských státech, v jejichž vnitrostátních právních předpisech je výjimka pro vyučovací a výzkumné účely zohledněna, se příslušná ustanovení značně liší. Zatímco některé země výjimku rozšiřují na právo na sdělování a zpřístupnění veřejnosti (např. Belgie, Lucembursko, Malta a Francie (až do ledna 2009)), jiné ji omezují na právo na rozmnožování (Řecko, Slovinsko) anebo sdělování veřejnosti povolují pouze pod podmínkou, že k němu nedochází vně prostor vzdělávací instituce (Spojené království). Na druhé straně Německo rozlišuje mezi činností vyučovací a výzkumnou, přičemž u první z nich povoluje používání chráněných děl jen při výuce v učebně a na intranetu, kde je omezeno na skupinu studentů navštěvujících určitý seminář. Přístup k výzkumu je méně omezující, neboť zpřístupnění děl je povoleno „pro účely vlastního výzkumu“ a „omezenému počtu účastníků“.³⁵

Co se týče způsobu kopírování, většina členských států nerozlišuje kopie analogové a digitální, takže výjimka se vztahuje na obě. Znění maďarského zákona o autorském právu však oblast působnosti výjimky omezuje pouze na rozmnoženiny analogové. V Dánsku navíc chybí dohoda o digitálním kopírování mezi kolektivními správci práv a vzdělávacími institucemi. Univerzitám a školám byla udělena licence vztahující se pouze na pořizování papírových kopií úryvků z děl. Jediná rozšíření kolektivní licence, která zahrnuje činnosti jako skenování, tisk, posílání e-mailů, stahování a ukládání dat, byla vydána pro používání děl na internetu na pedagogických fakultách.

Odlisný přístup k témuž úkonu v různých členských státech může vést k právní nejistotě v tom, co je v rámci výjimky povoleno, zejména pokud se vyučování a výzkum uskutečňují v nadnárodním rámci. Stále větší počet studentů a výzkumných pracovníků upřednostňuje přístup k příslušným studijním materiálům nejen v tradičním prostředí učeben, ale i prostřednictvím sítí online bez jakýchkoliv časových či zeměpisných omezení. Ustanovení, která povolují pouze reprografické kopírování děl nebo která požadují, aby studenti byli fyzicky přítomni v prostorách vzdělávacích institucí, těmto zařízením neumožňují využívat potenciál nových technologií a zapojit se do programů dálkového učení. Gowersův přezkum zdůrazňuje: „Znamená to, že dálkoví studenti jsou oproti studentům docházejícím do školy znevýhodněni, takže tato omezení mají nepřiměřený dopad na studenty zdravotně postižené, kteří mohou pracovat ze vzdálených míst. (...) Příslušná výjimka z autorského práva by měla být rozšířena tak, aby bylo možné zpřístupňovat pasáže děl studentům e-mailem nebo v prostředí virtuálního učení“.³⁶

Další odlišností mezi členskými státy je délka úryvků z děl, které lze pro vyučovací a výzkumné účely rozmnožit nebo zpřístupnit. Výjimka se tak může vztahovat na celé dílo (Malta), na novinové články a krátké úryvky děl (Belgie, Německo nebo Francie) nebo pouze na krátké úryvky děl s tím, že se nečiní rozdíl mezi různými druhy (a délkami) děl (Lucembursko). Pokud jde o poslední příklad, lze se u děl jako novinové články domnívat, že jsou z oblasti působnosti výjimky prakticky vyňaty, neboť obvykle je malý zájem o to, použít pro vyučování či vědecký výzkum pouze krátkou část novinového článku.

činnosti. Při provádění směrnice byla na zásah vzdělávacích zařízení, zejména univerzit, výjimka upravující používání děl pro ilustrační účely při vyučování a vědeckém výzkumu poprvé zavedena do francouzského zákoníku v oblasti duševního vlastnictví; toto ustanovení, které nahrazuje starší smluvní systém, vejde v platnost v lednu 2009.

³⁵ Ustanovení § 52a německého zákona o autorském právu (UrhG) rovněž vyžaduje, aby uživatelé za zpřístupnění díla uhradili nositelům práv spravedlivou odměnu.

³⁶ Gowersův přezkum duševního vlastnictví z roku 2006, odst. 4.17 a 4.19.

Členské státy přijaly odlišná řešení i z hlediska institucí, pro něž by výjimka pro vyučovací a vědeckovýzkumné účely mohla být přínosná. Zatímco německý zákon o autorském právu uvádí „školy, univerzity, instituce postsekundárního vzdělávání a instituce odborného vzdělávání nekomerční povahy“, jiné země jako Spojené království užívají obecný termín „vzdělávací zařízení“ bez dalšího upřesnění a francouzský zákoník v oblasti duševního vlastnictví instituce, na něž se výjimka vztahuje, vůbec neudává a řídí se zněním čl. 5 odst. 3 písm. a): „ilustrační účel při vyučování a při výzkumu“. Ve Španělsku a Řecku se výjimka vztahuje pouze na vyučování a výzkumnou činnost nezahrnuje.

Kromě určité právní nejistoty způsobené nedostatečnou harmonizací mohou výše uvedené rozdíly představovat v rámci dálkového učení problém, když se studenti zapisují do kurzů v jiných zemích nebo když učitelé a výzkumní pracovníci vykonávají svou činnost v několika institucích v různých zemích. V závislosti na zemi pak mohou být stejné úkony zákonné, nebo protizákonné. Tento problém je způsoben tím, že členské státy provedly danou výjimku do svých vnitrostátních právních předpisů různě. Některé hlasy proto volají po zavedení povinné výjimky pro vyučovací a vědeckovýzkumné účely s jasně vymezenou oblastí působnosti ve směrnici. Například Gowersův přezkum doporučuje, aby výjimka v oblasti vzdělání „byla definována podle kategorie použití a činnosti, a ne podle média nebo místa“.³⁷

To, že se výjimka stane povinnou a dále se upřesní její oblast působnosti, však ještě neznamená, že bude rozšířena, protože je třeba zohlednit zájmy nositelů práv. Například pokud jde o výjimku ze sdělování veřejnosti pro ilustrační účely při vyučování a výzkumu, Gowersův přezkum uvádí, že „bude nutné zajistit, aby přístup k těmto (studijním a výzkumným) materiálům neměla široká veřejnost“,³⁸ ale pouze omezená skupina studentů a výzkumných pracovníků. V tomto smyslu 44. bod odůvodnění směrnice o autorském právu uvádí: „Stanovení takových výjimek nebo omezení členskými státy by mělo zejména patřičně odrážet zvýšený hospodářský dopad, který by takové výjimky a omezení mohly mít v souvislosti s novým elektronickým prostředím. Z tohoto důvodu je možné, že rozsah určitých výjimek nebo omezení bude muset být stále užší, dojde-li na určitá nová užití děl chráněných autorským právem nebo jiných předmětů ochrany.“ Je třeba nalézt vhodnou rovnováhu mezi zajišťováním přiměřené úrovně ochrany výlučných práv a současným zvyšováním konkurenceschopnosti evropského vzdělávání a výzkumu.

Otázky:

- 19) **Měla by vědecká a výzkumná obec vstupovat do licenčních režimů s vydavateli, aby se zvýšil přístup k dílům pro vyučovací a výzkumné účely? Existují příklady úspěšných licenčních režimů, které díla pro vyučovací a výzkumné účely umožňují používat online?**
- 20) **Je třeba výjimku pro vyučovací a výzkumné účely upřesnit tak, aby zahrnovala moderní formy dálkového učení?**
- 21) **Je třeba výjimku pro vyučovací a výzkumné účely upřesnit tak, že se vztahuje nejen na materiál používaný v učebnách nebo vzdělávacích zařízeních, ale i na díla používaná ke studiu v domácím prostředí?**
- 22) **Měla by být povinně stanovena minimální pravidla týkající se délky úryvků z děl, které lze pro vyučovací a výzkumné účely rozmnožit nebo zpřístupnit?**

³⁷ Gowersův přezkum duševního vlastnictví z roku 2006, odst. 4.15.

³⁸ Gowersův přezkum duševního vlastnictví z roku 2006, odst. 4.18.

23) Měl by být povinně stanoven minimální požadavek, aby se výjimka vztahovala jak na vyučování, tak na výzkum?

3.4 Obsah vytvářený uživateli

Spotřebitelé nejsou jen uživateli obsahu, ale čím dál více se sami stávají jeho tvůrci. Konvergence vede k vývoji nových aplikací, které vycházejí z možností informačních a komunikačních technologií (IKT) zapojit uživatele do tvorby a distribuce obsahu. Aplikace Web 2.0, např. blogy, podcasty, wiki nebo sdílení videosouborů, uživatelům umožňují snadno vytvářet a sdílet text, videa nebo obrázky a hrát aktivnější roli a více spolupracovat při tvorbě obsahu a šíření znalostí. Existuje však zásadní rozdíl mezi obsahem vytvářeným uživateli a již existujícím obsahem, který uživatelé jen umístí na internet a který je obvykle chráněn autorským právem. Ve studii OECD byl obsah vytvářený uživateli definován jako „obsah zpřístupněný veřejnosti prostřednictvím internetu, který odráží určité tvůrčí úsilí a který je vytvářen bez využití odborných zvyklostí nebo postupů“.³⁹

Směrnice v současnosti neobsahuje výjimku, která by umožňovala použít již existující obsah chráněný autorským právem k vytváření nových nebo odvozených děl. Povinnost udílet práva před zpřístupněním transformativního obsahu lze vnímat jako překážku inovaci, neboť brání šíření nových, potenciálně hodnotných děl. Před zavedením výjimky pro transformativní díla je však třeba pečlivě přezkoumat podmínky, za nichž by úprava byla povolena, aby nebyl v rozporu s hospodářskými zájmy nositelů práv k původnímu dílu.

Některé hlasy volají po tom, aby pro transformativní obsah vytvářený uživateli byla přijata výjimka. Konkrétně Gowersův přezkum doporučil, aby byla zavedena výjimka pro „tvůrčí, transformativní a odvozená díla“⁴⁰ v rámci kritérií stanovených třístupňovou zkouškou Bernské úmluvy. Přezkum uznává, že by to odporovalo směrnici a z tohoto důvodu požaduje její změnu. Cílem povolení této výjimky by byla podpora inovativního používání děl a podnícení tvorby přidané hodnoty.⁴¹

Podle Bernské úmluvy by se na transformativní použití zjevně vztahovalo právo na rozmnožování⁴² a právo na zpracování. Výjimka z těchto práv by musela úspěšně projít třístupňovou zkouškou. Zejména by musela být formulována přesněji a poukazovat na oprávněnost v rámci konkrétní politiky nebo na typy oprávněného použití. Zároveň by musela být omezena na krátké úryvky (krátké pasáže s výjimkou úryvků zvláště charakteristických), aby tak neporušovala právo na zpracování.⁴³

Podle směrnice dávají některé výjimky určitou volnost v souvislosti s bezplatným používáním děl. Kromě dříve zmíněných výjimek povoluje čl. 5 odst. 3 písm. d) citáty „pro takové účely, jako je kritika nebo recenze“. Kritika a recenze jsou tedy jen možné příklady oprávněného použití citátů. Z toho vyplývá, že čl. 5 odst. 3 písm. d) lze přisoudit širší oblast působnosti, přestože citát musí být v „rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem“ a v souladu

³⁹ Spoluúčast na vytváření internetu a obsah vytvářený uživateli (*Participative Web and User-Created Content*), OECD 2007, s. 9.

⁴⁰ Doporučení 11.

⁴¹ Přezkum nepochybně odkazuje k „transformativnímu použití“ podle amerického zákona a uvádí příklad výběru vzorků v odvětví hudebního žánru hip-hop. Podle amerického zákona však transformativní použití neslouží k obhajobě porušení autorského práva. Naopak je jednou z podmínek nutných k tomu, aby dané použití mohlo být obhájeno jako řádné použití (*fair use*) podle § 107 amerického autorského zákona.

⁴² Článek 9 Bernské úmluvy.

⁴³ Článek 12 Bernské úmluvy – právo na zpracování, úpravy nebo jiné změny.

s „pocitivými zvyklostmi.“ „Konkrétním účelem“ komentáře nemusí být rozbor samotného díla. Avšak rozsah úryvku, který odpovídá pocitivé zvyklosti v rámci komentáře k danému dílu, může odpovídat zvyklosti nepocitivé, stane-li se jeho účelem komentář k nějakému obecnějšímu problému. Další výjimkou povolující určitou volnost je čl. 5 odst. 3 písm. k) směrnice, který vyjímá užití „pro účely karikatury, parodie nebo parafráze či koláže“. Ačkoliv nejsou tato užití vymezena, umožňují uživateli opětovně použít prvky starších děl k vlastnímu tvůrčímu nebo transformativnímu účelu.

Otázky:

- 24) **Je třeba stanovit přesnější pravidla týkající se úkonů, které koncoví uživatelé mohou či nemohou provádět, používají-li materiály chráněné autorským právem?**
- 25) **Měla by být do směrnice zavedena výjimka pro obsah vytvářený uživateli?**

4. VÝZVA K PŘEDKLÁDÁNÍ PŘIPOMÍNEK

Působnost široce vykládaných výlučných práv v kombinaci se zvláštními a omezenými výjimkami staví do popředí otázku, zda lze vyčerpávajícím seznamem výjimek v rámci směrnice docílit „přiměřené rovnováhy práv a zájmů mezi [...] různými kategoriemi nositelů práv a uživatelů“.⁴⁴

Do budoucna zaměřená analýza si žádá zamyšlení nad tím, zda rovnováha, již směrnice stanoví, je stále ještě v souladu s rychle se měnícím prostředím. Technologie a sociální a kulturní zvyklosti rovnováhu nastolenou právními předpisy neustále narušují a nové subjekty vstupující na trh, např. vyhledávače, se tyto změny snaží uplatňovat na nové obchodní modely. Tyto vývojové trendy mohou posunout hodnotové vztahy mezi různými subjekty činnými v prostředí online a ovlivnit rovnováhu mezi těmi, kdo vlastní práva k digitálnímu obsahu, a těmi, kdo poskytují technologie k prohlížení internetu.

Právě za těchto okolností chce tato zelená kniha získat k výše popsaným vývojovým trendům v oblasti technologií a právních předpisů stanoviska zúčastněných stran. Předložené otázky jsou pouze orientačního rázu a zúčastněné strany mohou předkládat připomínky ke všem dalším problémům, jež tato zelená kniha řeší nebo jichž se dotýká.

Odpovědi a připomínky, které mohou reagovat na všechny nebo jen na některé výše uvedené problémy, je třeba zaslat na níže uvedenou adresu do 30. listopadu 2008.

markt-d1@ec.europa.eu

Chtějí-li zúčastněné strany předložit odpověď důvěrného charakteru, musí jasně uvést, která část předkládaných údajů je důvěrná a neměla by být zveřejněna na stránkách Komise. Všechny ostatní předložené údaje, které jako důvěrné jasně označeny nebudou, může Komise zveřejnit.

⁴⁴ 31. bod odůvodnění.